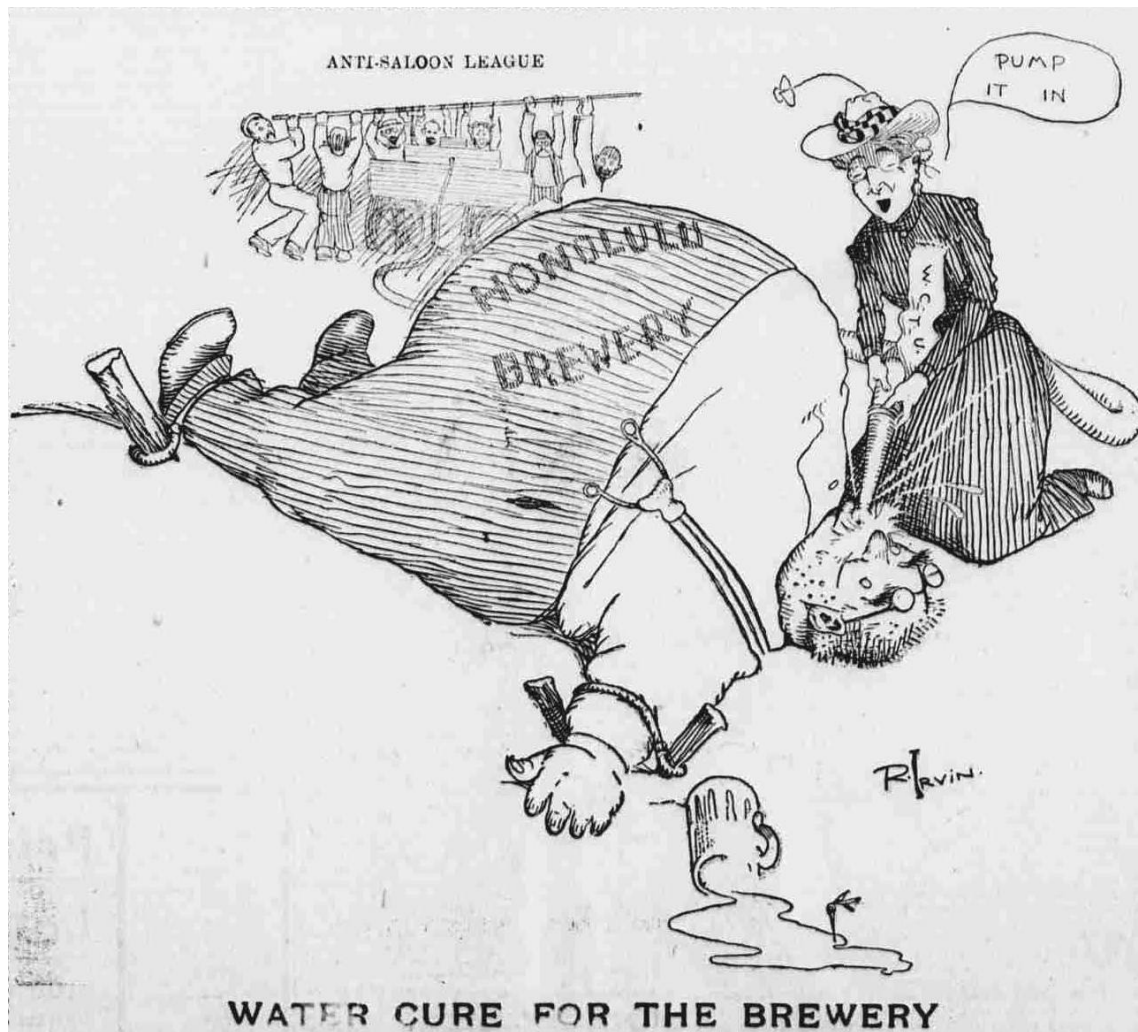

The Saloon must go!

Christelijke vrouwen en politieke heren in de strijd tegen het alcoholprobleem in
Amerika, 1874-1932

Een vergelijkende analyse tussen de Women's Christian Temperance Union en
de Anti-Saloon League

Bachelorscriptie

Naam: Tim Sijbers
Studentnummer: S4130324
Datum: 17-02-2014
Aantal woorden hoofdtekst: 10.145

Inhoud

1. Inleiding en Status Quaestionis	3
2. Van idee naar organisatie.....	7
2.1 De Woman's Christian Temperance Union	7
2.2 De Anti-Saloon League	10
3. Van organisatie naar de praktijk	13
3.2 De Women's Christian Temperance Union	13
3.2 De Anti-Saloon League	17
4. Conclusie	21
5. Literatuurlijst	23

- Titel 'The Saloon must go'. De titel is het standaardmotto van de Anti-Saloon League, en werd ook vaak overgenomen door de Women's Christian Temperance Union. Zie: Matthews, Mary Beth, "To Educate, Agitate, and Legislate": Baptists, Methodists, and the Anti-Saloon League of Virginia, 1901-1910', *The Virginia Magazine of History and Biography* 117 (2009) 251.

- Afbeelding op het voorblad: Cartooneske afbeelding van de Anti-Saloon League en de Women's Christian Temperance Union die samenwerken tegen de bierbrouwers op Hawaii. Uit: *Hawaiian Gazette*, 23 Mei 1902. <http://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn83025121/1902-05-23/ed-1/seq-1/> (eerste keer geraadpleegd 28-05-'14).

1. In

2. leiding en Status Quaestionis

Prohibition, oftewel de Drooglegging in Amerika, die duurde van 1921 tot 1933, is een onderwerp wat heel erg tot de verbeelding spreekt. In die tijd was het in Amerika verboden om alcohol te importeren, produceren, transporteren en verkopen. Particulier eigendom en consumptie was in principe niet verboden, maar in veel gebieden werd hier wel streng op gecontroleerd. De Drooglegging luidde het begin van de georganiseerde misdaad in, die veel wist te verdienen met de illegale drankhandel. Mijn interesse voor deze tijdsperiode in Amerika werd dan ook gewekt door de vele series en films over de maffia die door deze handel groot werd, zoals Al Capone, Lucky Luciano, Meyer Lansky en meer. Deze zogenaamde 'gangsterperiode' is echter al veelvuldig beschreven en bestudeerd en daarom richt ik me op de aanloop van de instelling van de Drooglegging. Daar gaat namelijk een lange geschiedenis van sociale strijd en -problemen in Amerika aan vooraf. Vanaf de 19^e eeuw werd alcohol een steeds groter probleem in Amerika. De industrie groeide exponentieel door de ontwikkeling van meerdere manieren om sneller en beter alcoholische drank te maken. Daarbij werd arbeid enerzijds intensiever en anderzijds was er niet genoeg werk door de industrialisering. Drank werd vaak een toevluchtsoord voor de gewone burger.¹ Hier kwam de alcoholkwestie uit voort; hoe om te gaan met deze sociale problemen? Er werden partijen opgericht die zich bezig gingen houden met dit probleem. Partijen die reactie en actie wilden geven tegen de alcoholproblemen. De uiteindelijke instelling van de Drooglegging heeft echter, zoals genoemd, eerder een negatieve uitwerking gehad door de opkomst van de georganiseerde misdaad.

Vanaf de jaren zestig kwam er voor het eerst wetenschappelijk onderzoek naar de Drooglegging. Voor het eerst werd er meer naar de betrokken personen en organisaties gekeken dan naar het fenomeen als statisch gegeven. Er werd ook meer gekeken naar de verhoudingen tussen mensen in die tijd en in hoeverre alcoholproblemen voor kwamen in verschillende standen. Een dergelijke kritischere blik werd voor het eerst gegeven in 'Symbolic Crusade' van Joseph Gusfield, hoewel de klassenverhouding binnen de bevolking daarin deels ondergewaardeerd werd.² Vanaf de jaren zeventig kwam er interesse uit de hoek van historici buiten Amerika die zich verdiepten in temperance-organisaties, die ze zagen als een sociale beweging die de klassenverhoudingen juist weerspiegelde. Maar ook vanuit Amerika werd er met een nieuwe blik naar gekeken, vooral in de context van de sociale geschiedenis van Amerika. Dit gebeurde vanaf de late jaren zeventig onder meer in 'Deliver us from Evil: an Interpretation of American Prohibition' van Norman Clark.³ Daarbij kwam begin jaren tachtig de focus van het onderzoek terug bij het drinkprobleem en de sociale problemen in plaats van het zien van de organisaties als weerspiegelingen van de ontevredenheid van de bevolking.⁴ Vanaf de jaren tachtig tot nu is er meer verdieping onder wetenschappers

¹ Rosenzweig, Roy, e.a., Who Built America? Working People and the Nation's History: Volume Two: Since 1877 (Boston 2007) 77-84.

² Gusfield, Joseph R., Symbolic Crusade : Status Politics and the American Temperance Movement (Urbana 1972) 1-11.

³ Clark, Norman H., Deliver us from Evil: an Interpretation of American Prohibition (New York, 1976) 227.

⁴ Ian Tyrell, Prohibition: Historiography

http://www.anzasa.arts.usyd.edu.au/ahas/prohibition_historiography.html (15-03-'14).

opgetreden die zich meer zijn gaan bezighouden met hoe de mensen die ervoor lobbyden, en hoe Drooglegging zelf in zijn werk ging. Er kwamen meer studies naar de afzonderlijke organisaties die er een rol in hebben gespeeld en hoe die te begrijpen binnen het grote conflict.⁵ Onderzoekers keken dus eerst naar de Drooglegging als een uiting van de ontevredenheid van de bevolking. Daarna kwam de nadruk meer te liggen op de werking van de organisaties zelf om die daarna in een groter, internationaal perspectief te stellen.⁶

Binnen deze studies, die zich steeds meer zijn gaan bezighouden met de individuele actoren en organisaties wil ik me focussen op de twee partijen die het succesvolst waren (dat wil zeggen, de meeste mensen bereikten en het meeste voor elkaar kregen) in die strijd. Dit was enerzijds de Anti-Saloon League (ASL), een grote groep heren die lobbyden voor drooglegging en vooral via de politieke, wetgevende macht te werk gingen. Anderzijds was er de Woman's Christian Temperance Union (WCTU), een christelijke vrouwenorganisatie die voor een moreel beter Amerika streefde en zich richtte op voorlichting van de bevolking. Deze twee zijn vaker individueel behandeld, maar zijn nog niet tegenover elkaar gezet als voorbeeld van de verscheidenheid in reactie op het alcoholprobleem en de uitwerking daarvan.

Pas vanaf de late jaren zeventig en tachtig kwam de WCTU wetenschappelijk onder de aandacht, met de opkomst van interesse in sociale ontwikkelingen rond de eeuwwisseling en zijn verband met hervormingsbewegingen en feminisme. Een van de belangrijkste werken daarbij is 'Politics of Domesticity' van Barbara Epstein, waarin ze veel nadruk legt op het feminisme en kijkt naar de strijd en het verschil tussen mannen en vrouwen. Ook legt ze veel nadruk op het feit dat de WCTU altijd een hoge moraliteit bleef nastreven, en hoe dit niet samenging met andere, feministische bewegingen.⁷ Veel van de historici die zich bezighielden met de WCTU hebben zich vooral op de periode voor 1900 gericht, met nadruk op Frances Willard, de tweede, zeer beroemde president van de WCTU. Ook werd er vaak geen aandacht besteed aan de relatie tussen de ideologie en de praktijk van de WCTU.⁸ Na de jaren '80 kwam er meer aandacht voor deze onderwerpen, maar ook meer aandacht voor de WCTU in een groter, Amerikaans, maar ook wereldlijk beeld. In die jaren is Ian Tyrell de belangrijkste schrijver op dit gebied, die in zijn 'Woman's World/Woman's Empire: The Woman's Christian Temperance Union in International Perspective, 1880-1930' uit 1991 meer aandacht richt op de internationale praktijken van de WCTU en dit ook op wereldlijk niveau vergelijkt.⁹ In zijn latere boek 'Reforming the World: The Creation of America's Moral Empire' uit 2010 gaat Tyrell nog verder in op de internationale, morele organisaties uit Amerika en bekijkt daarbij hun onderlinge contacten, maar bekijkt daarbij ook de rol van religie opnieuw.

Over de ASL is minder geschreven dan de WCTU. De ASL heeft niet zo lang bestaan en is ondanks haar initiële succes ook vrij snel weer ten onder gegaan. Vanaf de late jaren zeventig, jaren tachtig kwam er pas wetenschappelijke interesse in de ASL. Historici gingen Drooglegging zien binnen

⁵ Ian Tyrell, *Prohibition: Historiography*.

⁶ Matthews, Mary Beth, "'To Educate, Agitate, and Legislate": Baptists, Methodists, and the Anti-Saloon League of Virginia, 1901-1910', *The Virginia Magazine of History and Biography* 117 (2009) 252.

⁷ Epstein, Barbara Leslie, *The Politics of Domesticity: Women, Evangelism, and Temperance in Nineteenth-century America* (Middletown 1981) 4, 6, 8-9.

⁸ Tyrell, Ian, 'Temperance, Feminism, And The WCTU: New Interpretations And New Directions', *Australasian Journal of American Studies* 5 (z.p. 1986) 30.

⁹ Tyrell, Ian R., *Woman's World/Woman's Empire: The Woman's Christian Temperance Union in International Perspective, 1880-1930* (Chapel Hill 1991) iii-ix.

een breed gedragen visie van de Evangelische, Protestantse kerken die wilden dat de overheid meer macht kreeg om sociale problemen te tackelen.¹⁰ Een belangrijk werk daarvoor is weer 'Deliver us from Evil: an Interpretation of American Prohibition' van Norman H. Clark, uit 1979. De belangrijkste schrijver is echter K. Austin Kerr. In 1980 schrijft hij zijn artikel 'Organizing for Reform: The Anti-Saloon League and Innovation in Politics', waarin hij uiteenzet hoe de ASL de politiek op haar eigen manier heeft beïnvloed, ten gunste van het eigen politieke programma voor Drooglegging. Ook kijkt Kerr daarin verder, naar onze tijd en hoe de manier van lobbyen en politiek bedrijven van de ASL de huidige werking van politiek heeft beïnvloed.¹¹ Vanuit deze basis heeft Kerr in 1985 zijn boek 'Organized for Prohibition: a New History of the Anti-Saloon League' geschreven. Hij bekijkt daarin nieuw materiaal van de ASL en onderschrijft Clarks visie ook in het licht van de activiteiten van de ASL.¹² Deze werken zijn de standaardwerken over de ASL geworden, hoewel er rond de eeuwwisseling nog enige artikelen zijn geschreven die de ASL aan de ene kant specialistischer onderzoeken en aan de andere kant vergelijkend onderzoeken.¹³

Vanaf de jaren zeventig en tachtig komt er voor het eerst wetenschappelijke interesse in de Drooglegging en daarbinnen voor de ASL en de WCTU. De Drooglegging en de organisaties worden in een groter geheel geplaatst en gezien binnen de strijd tegen sociale problemen in Amerika. Vanaf die tijd worden er ook bredere en preciezer onderzoeken gedaan naar de achterliggende ideologieën en praktijken van die verenigingen. Dit zorgde voor specialistischere studies in plaats van algemene geschiedenissen. In de laatste jaren worden ze steeds meer bestudeerd vanuit een internationaal en een vergelijkend perspectief, waarbij ik me in dat laatste wil scharen met mijn bachelorscriptie.

Hoewel de twee organisaties de grootste waren, verschilden ze veel in hun doelen, motieven, argumentaties en leden. Met een onderzoek naar deze kenmerken (die daarbij gelden als het 'wereldbeeld' van die vereniging) hoop ik te kunnen verklaren waarom zij, hoewel ze beiden streefden naar een alcoholvrij Amerika, zoveel verschilden binnen deze sociale strijd en waar dat aan te wijten is. Ik tracht dan ook uiteindelijk antwoord te geven op de vraag:

“Wat zijn de verschillen in het wereldbeeld tussen de ASL en de WCTU in hun strijd voor geheelonthouding tussen 1874-1932 wat zorgde voor een zo verschillende voorstelling en aanpak van het alcoholprobleem?”

De jaartallen staan voor de opkomst van de oudste vereniging, de WCTU in 1874, en de afschaffing van de Drooglegging in 1932. Ik kijk dan vanaf de oprichting tot de ondergang van de Drooglegging wat hun aanpak van de alcoholkwestie was en welk effect dat had voor de vereniging ten opzichte van de andere.

In de scriptie zal ik een aantal Engelse termen gebruiken in plaats van de Nederlandse vertalingen. Dit zal ik doen bij de termen die naar mijn inzien het idee achter de term beter weer geven in het Engels. De Nederlandse vertalingen schieten in die gevallen vaak tekort. Een van die termen is de 'saloon' wat hierbij staat voor de plaatsen (cafés) waarin in het Amerika van de laat-

¹⁰ Kerr, K. Austin, *Organized for Prohibition: a New History of the Anti-Saloon League* (Londen 1985) xii.

¹¹ Kerr, K. Austin, 'Organizing for Reform: The Anti-Saloon League and Innovation in Politics', *American Quarterly* 32 (1980).

¹² Kerr, *Organized for Prohibition* xi-xiii.

¹³ Opdycke-Lamme, Margot, 'The Public Sentiment Building Society: The Anti-Saloon League of America, 1895-1910', *Journalism History* 29 (z.p. 2003) 123-132.

negentiende en vroeg-twintigste eeuw alcoholische drank verkocht werd. Met de saloon wordt echter vaak ook een bordeel geassocieerd, aangezien deze vaak samenwerkten of bij elkaar lagen. Een andere term is 'Dry' en 'Wet'. Zoals in elke sociale en politieke strijd kregen ook hier de verschillende kanten (voor en tegen) een makkelijke bijnaam. In het geval van iedereen die voor drooglegging was, was dat 'Dry' (droog, geen drank), en voor iedereen die tegen drooglegging was, was dat 'Wet' (nat, wel drank). Dit was ook de classificering voor de gebieden in Amerika als het aankomt op wel of geen saloons (en dus drankverkoop).

Een van de belangrijkste termen is 'temperance'. Als ik het over partijen of groepen zal hebben die zich onder meer inzetten voor drooglegging, zal ik het hebben over temperance-bewegingen. Temperance, Engels voor onthouding, staat in de brede zin van het woord niet alleen voor onthouding van alcoholische drank (vanaf nu gewoon 'drank') maar kan ook voor de onthouding van tabak staan en het zich houden aan morele of religieuze geloften voor een gematigder leven. Omdat de WCTU zich voor meer inzette dan alleen Drooglegging, en de ASL alleen maar voor de Drooglegging, laat ik temperance echter voor beide en alle andere soortgelijke partijen staan die zulke doelen nastreefden. Ik zal het echter wel over Drooglegging hebben als in dat geval alleen de onthouding van alcoholische drank, dan wel het verbod op productie, vervoer, consumptie en bezit van alcoholische drank wordt bedoeld. Daarbij staat Drooglegging met een hoofdletter 'D' voor de periode van 1920 tot 1932 van daadwerkelijke drooglegging en drooglegging met een kleine 'd' voor het idee van drooglegging.

In de volgende twee hoofdstukken geef ik als eerste een algemeen beeld van de oprichting van de vereniging en de mensen die daarbij betrokken waren en hoe dit de vereniging beïnvloedde. Ten tweede zal ik laten zien hoe dit verder doorwerkte op het opereren van de organisaties en hoe zij het alcoholprobleem bekeken. Daarmee vorm ik het wereldbeeld van de twee verenigingen, zoals zij bestaan hebben. Zo vormt zich een beeld van hoe de aanpak en afbeelding van een probleem een organisatie beïnvloedt.

2. Van idee naar organisatie

2.1 De Woman's Christian Temperance Union

De temperance-bewegingen, die zich sterk maakten voor een onthouding en matiging van alles wat slecht was voor de maatschappij en het individu (voornamelijk alcohol en tabak), kenden in de loop van de negentiende eeuw een aantal fases. Algemeen gesteld was er tot 1840 een grote leefbaarheid onder religieuze fanatiekelingen binnen de temperance-bewegingen. Maar vanaf 1840, en zeker met het uitbreken van de Burgeroorlog in Amerika in 1861, kreeg het onderwerp al snel minder aandacht. Vanaf 1870 begonnen temperance-bewegingen echter met een nieuwe opmars. Steeds meer bewegingen werden opgericht om de moreel afvalligen te beteren.¹⁴

Het waren over het algemeen veel vrouwen die deze taak op zich namen. Zij waren namelijk het voornaamste slachtoffer van het drinkgedrag van de mannen, zo stelden zij. Met het aanspreken van de alcoholkwestie spraken de vrouwen ook vele sociale en familie kwesties aan. Zij zagen het alcoholprobleem als de hoeksteen van het onrecht wat vaak voorkwam binnen het gezin (gewelddadige echtgenoten, al dan niet door de alcohol, minderwaardige opvattingen over de vrouw en meer). Deze bewegingen waren in het begin nog vaak zeer klein en niet goed georganiseerd.¹⁵

De basis voor de WCTU lag bij de Woman's Crusade. De Woman's Crusade was een los verzet tegen de saloons en hun alcoholverkoop. Het waren vaak vrouwen van dronkaards, die de problemen thuis ondervonden, die naar saloons trokken en daar liederen zongen, baden voor de drinkers, namen noteerden van iedereen die binnenkwam en de saloonhouder smeken om te stoppen met de verkoop van alcohol. Zo'n eerste 'Crusade' vond plaats in Hillsboro, Ohio in 1873. Een jaar lang verspreidde deze beweging zich over de staten rondom de Midwest¹⁶ waarbij ze vele saloons zover kregen de deuren te sluiten. De beweging was echter niet goed georganiseerd en berustte op de inzet van losse groepen vrouwen. Al snel kwam er een daling in deze Crusades en openden vele saloons een jaar later hun deuren weer. Het zorgde er echter wel voor dat vele vrouwen zich bewust werden van hun eigen politieke en sociale macht als het aankwam op sociale kwesties.¹⁷

In reactie op de Crusades werd in 1874 de eerste lokale afdeling van de Woman's Christian Temperance Union opgericht in Ohio. Deze beweging wilde het idee van de Woman's Crusades verder doorzetten, maar dan op een landelijke, goed georganiseerde manier. Niet alleen speelde de beweging in op het al levende sentiment, gecreëerd door de Woman's Crusades, het verbreedde ook de visie van de beweging naar grotere, sociale kwesties zoals de verdediging van het thuis en de verbetering van de positie van vrouwen in Amerika.

¹⁴ Epstein, Barbara Leslie, *The Politics of Domesticity : Women, Evangelism, and Temperance in Nineteenth-century America* (Middletown 1981) 89-90, 93.

¹⁵ Epstein, *The Politics of Domesticity*, 90-91.

¹⁶ De 'Midwest' van Amerika bestaat uit de staten Illinois, Indiana, Iowa, Michigan, Minnesota, Ohio, Wisconsin.

¹⁷ Lander, D., *Woman's Christian Temperance Union*, in: G. Anderson, K. Herr, *Encyclopedia of Activism and Social Justice* (SAGE 2007) 1475. ; Epstein, *The Politics of Domesticity*, 91-100.

De vrouwen gingen zich afzetten tegen de mannelijke cultuur die hen beheerste en zweerden alle middelen zoals alcohol en tabak, de oorzaak van alle sociale problemen volgens hen, af. Zij zagen als het redmiddel daarvoor de leefwijze van Jezus Christus voor het sociale leven en voor de wet. Hun programma was daarmee ook zeer religieus-moreel gebaseerd. De WCTU werkte over het algemeen vanuit de (protestantse) kerken, waar zij ook de grootste aanhang hadden.¹⁸

De WCTU beargumenteerde dat alcohol, los van de fysieke en mentale problemen die het opleverde voor het individu, ook iedereen in de buurt beschadigde. De mannen die dronken spendeerden tijd in de saloon die eigenlijk thuis zou moeten worden doorgebracht, waarbij de man uit zou helpen in het huishouden. Ook spendeerde de man zo het geld dat hij overdag verdiende aan drank, in plaats van het te investeren in zijn gezin. Daar komt ook nog bij dat de saloon en de drank direct gerelateerd werden aan geweld en prostitutie. Het huis en het gezin waren dus niet veilig zolang de man bleef drinken. Daarvoor wilden de vrouwen zichzelf en hun kinderen gaan beschermen en het opnemen tegen de drankindustrie.¹⁹ Hun motto was dan ook "For God, Home and Native Land!"²⁰

Mannen werden niet toegelaten tot de beweging. Hoewel ze mochten meehelpen was het niet goed om ze ook lid te maken. Het moest namelijk een beweging zijn van vrouwen, voor vrouwen en door vrouwen. Als mannen ook lid zouden worden, zou dat de ontwikkeling van de vrouw in deze nieuwe arena van politieke machtsuitoefening in de weg staan. Ze moesten zichzelf kunnen ontwikkelen om voor hun eigen belangen op te komen.²¹ De vrouwen die echter zelf veel ervaring hadden met een dronkaard als echtgenoot, of de vrouwen die zelf dronken, waren maar in zeer kleine aantallen vertegenwoordigd binnen de WCTU. Het was veel meer een vereniging van vrouwen die een goed bestaan hadden en op basis van hun eigen christelijk-morele opvattingen het leven van vrouwen uit de lagere sociale klasse wilden verbeteren.

Omdat de vrouwen toen voornamelijk over het huishouden gingen en geen werk buitenshuis deden is het goed om te kijken naar de banen die hun echtgenoten hadden om zo een beeld te krijgen van de positie van het merendeel van de leden van de WCTU in de samenleving. De echtgenoten hadden over het algemeen goedbetaalde die werden beschouwd als de middenklasse. De meesten hadden banen in de universiteitskringen, managers-, sales- en huisbaasposities en in de geschoolde arbeidskrachten. Een miniem deel was werkzaam als arbeider of boerderijhouder.²² Met hun voornaamste herkomstgebied bestond de WCTU voor het overgrote deel uit autochtone (Angelsaksische), protestante vrouwen uit de middenklasse die zelf weinig tot geen last hadden van het alcoholprobleem.

Deze herkomst komt ook terug in de eerste leiders van de WCTU. De eerste nationale presidente van de WCTU was Annie Wittenmyer van 1874 tot 1879. Wittenmyer had nog een zeer gematigde invalshoek op het alcoholprobleem. Zij vond dat de WCTU zich voornamelijk moest

¹⁸ Stevens, Lilian M. N., 'The Work of the National Woman's Christian Temperance Union', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 32 (z.p. 1908) 38-39.

¹⁹ Epstein, *The Politics of Domesticity*, 102, 109.

²⁰ Mattingly, Carol, 'Woman-Tempered Rhetoric: Public Presentation and the WCTU', *Rhetoric Review* 14 (1995) 54.

²¹ Mattingly, 'Woman-Tempered Rhetoric' 45-46.

²² Gusfield, Joseph R., 'Social Structure and Moral Reform: A Study of the Woman's Christian Temperance Union', *American Journal of Sociology* 61 (Chicago 1955) 231.

richten op de onthoudingsthema's en niet zozeer op de andere sociale kwesties waar de WCTU later bekend om ging staan. Zij zou een strikt onthoudingsprogramma propageren waarbij onderwijs door middel van evangelische overtuigingskracht centraal zou staan.²³ Dit veranderde echter toen zij in 1897 werd opgevolgd door Frances Willard, die presidente was vanaf dat jaar tot haar dood in 1898. Willard is een van de bekendste namen binnen de temperance-bewegingen en ook voor het vroege feminisme. Zij wilde dat de WCTU zich met meer dan alleen de alcoholkwestie ging bezighouden. Onder haar presidentschap zorgde de WCTU voor een wijdverbreid beeld dat alcohol de oorzaak van al het kwaad was. Dit zorgde voor Willard's beroemde 'Home Protection' en 'Do-Everything' politiek.²⁴

Onder Home Protection viel het eerder beschreven verdedigen van het thuis en het gezin. De alcohol had ervoor gezorgd dat het gezin langzaam uit elkaar viel en de echtgenoot veranderde in een gewelddadige dronkaard. Het was dus van het grootste belang dat de kinderen en de vrouw een stem kregen om zich te verdedigen tegen dit kwaad. Met de Do-Everything politiek bedoelde Willard letterlijk alles wat zich uitsprak voor de verbetering van de positie van vrouwen in de maatschappij. Daaronder viel onder andere arbeidshervormingen en het instellen van de achturige werkdag, gelijke loon voor vrouwen en mannen, vrouwenstemrecht, het verhogen van de leeftijd voor seksuele meerderjarigheid en hervormingen in het gevangeniswezen zodat deze vrouwvriendelijker zouden worden.²⁵

Veel van die onderwerpen onder Home Protection en Do-Everything werden aan elkaar gerelateerd. Zo zouden vrouwen het stemrecht moeten krijgen om de saloons en de alcohol uit te kunnen bannen en zo hun gezin te kunnen beschermen. En ook moesten de werkuren voor mannen naar 8 uur per dag worden gezet zodat ze meer tijd thuis konden zijn (als de saloon ook inmiddels zou zijn afgeschaft), waar ze meehielpen in plaats van op het werk te zijn. Alles stond dus in het belang van het gezin en het uitroeien van de ergste oorzaak van de problemen daarvoor, alcohol, met alle religieus-morele en politieke middelen mogelijk.²⁶

De politiek die Willard tijdens haar presidentschap opzette werd in de jaren na haar dood en nog lang tijdens de Drooglegging voortgezet. Hoewel de nadruk na haar dood meer kwam te liggen op de droogleggingsaspecten van haar politiek, bleef de WCTU een zeer brede basis behouden wat betreft het bevorderen van de positie van de vrouw. De WCTU valt dus te kenmerken als een strikt vrouwelijke organisatie die voornamelijk bestond uit autochtone, protestantse vrouwen van goede komaf die zich inzetten voor de vrouwen die het niet zo goed hadden als henzelf en de problemen en sociale ongelijkheid ervoeren die de alcohol met zich meebracht via de mannen.

²³ Soden, Dale E., 'The Woman's Christian Temperance Union in the Pacific Northwest: The Battle for Cultural Control', *The Pacific Northwest Quarterly* 94 (2003) 199.

²⁴ Tyrell, Ian, 'Temperance, Feminism, And The WCTU: New Interpretations And New Directions', *Australasian Journal of American Studies* 5 (z.p. 1986) 27-29.

²⁵ Tyrell, 'Temperance, Feminism, And The WCTU', 27-29.

²⁶ Epstein, *The Politics of Domesticity*, 141.

2.2 De Anti-Saloon League

Zoals bij elke vereniging was er ook onder de verschillende temperance-bewegingen rond de eeuwwisseling vaak onenigheid. De bewegingen waren over het algemeen te verdeeld door sociale en religieuze achtergronden. Hierdoor hadden ze een te grote aandacht voor de achtergrond van zijn leden en daarmee de verdere problemen die deze leden aan de orde wilden stellen. Voor samenwerking heeft dit altijd tot grote problemen geleid. De temperance-bewegingen konden door hun achtergronden niet op een lijn komen.²⁷

Ook onder de twee grootste temperance-bewegingen van voor 1900, de Prohibition Party en de Woman's Christian Temperance Union, speelden deze problemen een grote rol. Binnen de Prohibition Party, die ondanks de grote bekendheid en aanhang geen grote rol kon spelen in de Amerikaanse politiek, was er veel onenigheid over de manier van besturen. Uiteindelijk, in 1896, splitste de partijaanhang door een hervormingsvoorstel wat voor grote tweedeling binnen de partij zorgde. Voor de WCTU geldt dat deze in de jaren vanaf 1890 ook een grote verdeeldheid kende binnen de partij. Daar kwam ook nog eens bij dat Frances Willard, hun zo charismatische leider, in 1898 stierf.²⁸ Maar ook tijdens haar leven was er vaker commentaar geleverd op haar manier van werken. Ze heeft meerdere keren van (Protestants) geloof gewisseld en hoewel het wisselen tussen Protestantse Kerken in Amerika (zoals Baptists, Congregationalists en Methodists) niet vreemd was, heeft het absoluut geen positieve bijdrage geleverd aan de interne en externe verdeeldheid van temperance-bewegingen.²⁹ Verder mochten vrouwen in deze tijd in Amerika nog niet stemmen, wat er voor zorgde dat ze binnen de politiek hun ideeën niet konden verdedigen of waarmaken.³⁰

Naast deze verdeeldheid en onmogelijkheid om samen te werken binnen en tussen de temperance-bewegingen was er ook een groei in de bedrijvensector. Niet alleen werden de bedrijven steeds groter en overkoepelden ze steeds meer andere, kleinere bedrijven, de werknemers leerden daarbij ook nieuwe methoden en technieken van management en organisatie op grote schaal.³¹ Op het moment dat dus de twee grootste temperance-bewegingen op hun zwakst waren, en zich nieuwe mogelijkheden voor deden wat betreft organisatie, was het de Anti-Saloon League die de controle over deze bewegingen op zich nam.

De geestesvader van de ASL is Howard H. Russel, geboren in 1855. Hoewel de ideeën voor een soort federatie of samenwerkingsverband tussen temperance-bewegingen al vaker geopperd waren, was het Russel die als eerste inzag dat het hier om een nieuw soort organisatie moest gaan, wilde het slagen. Russel kwam uit Corning, Iowa, waar hij als advocaat werkte en als lid van de Republikeinse partij zich sterk inzette voor de drooglegging. In 1883 ervoer hij een religieuze bekering, waarna hij theologische colleges ging volgen aan Oberlin University van 1884 tot 1888.

²⁷ Kerr, K. Austin, *Organized for Prohibition: a New History of the Anti-Saloon League* (Londen 1985) 66.

²⁸ Pegram, Thomas R., 'The Dry Machine: The Formation of the Anti-Saloon League of Illinois', *Illinois Historical Journal* 83 (1990) 176-177.

²⁹ Lantzer, Jason S., 'the Origin of Indiana's Dry Leader: The Reverend Edward S. Shumaker and Midwestern Dry Culture', *The Journal of the Gilded Age and Progressive Era* 6 (2007) 75-76.

³⁰ Chalfant, Harry M., 'The Anti-Saloon League-Why and What?', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 109 (1923) 279.

³¹ Kerr, K. Austin, 'Organizing for Reform: The Anti-Saloon League and Innovation in Politics', *American Quarterly* 32 (1980) 38.

Daar maakte hij de onenigheid tussen de verschillende temperance-bewegingen persoonlijk mee. Een aparte partij voor drooglegging was volgens hem een hopeloos idee, terwijl hij zelf ook stevig vast bleef houden aan zijn Republikeins gedachtegoed.

Het werd hem duidelijk dat noordelijke stemmers, die vooral voor burgerrechten voor vrijgelatenen in het Zuiden pleitten, en zuidelijke, blanke, stemmers, waaronder het sentiment voor drooglegging groeide, nooit samen zouden kunnen werken in een politieke partij die uiteindelijk ook iets anders als drooglegging zou moeten propageren. Voor Russel was het duidelijk, alleen een niet-gebonden politieke partij zou kunnen werken. Een partij met als enig doel, het pleiten voor de instelling van een ban op import, productie, transport en verkoop van alcoholische drank.³² In 1893 werd dan in Oberlin, Ohio, de ASL officieel opgericht met als enige doel het uitbannen van de saloons met alle regels, wetten en dergelijke die daarbij hoorden via de politieke weg.³³

De ASL ging daarbij niet uit van de verschillen in politiek, moreel of religieus geloof van de aanhangers van de League.³⁴ De ASL was er alleen in geïnteresseerd of haar leden de drooglegging nastreefden, en net als hen, de saloons wilden uitbannen uit Amerika. Wel moet vermeld worden dat in die tijd het geloof (voornamelijk de vele Christelijke Protestantse bewegingen) nog een zeer grote rol speelde in het dagelijks leven en daarmee vaak de toon zette. Omdat de ASL de verschillende temperance-bewegingen in de jaren na zijn oprichting snel onder zijn hoede nam, sloten hier ook veel Kerken zich bij aan. En hoewel die kerken niet zozeer leiders of controle leverden (deze hield de ASL namelijk strikt onder zijn eigen vleugel), gaven ze de ASL iets veel kostbaarder: een enorme, georganiseerde menigte (vaak in een vast kiesdistrict) die voor hen geld, stemmers en sentiment voor hun streven betekenden.³⁵ De ASL werkte daarbij grotendeels verder op de al bestaande organisaties en hun netwerken, en leverde zelf vooral de organisatorische structuur om het doel na te streven.³⁶

De ASL propageerde dus niks anders dan de drooglegging en het uitbannen van de saloon. En hierbij kwamen niet alleen de leden, maar ook de politici waar voor werd gestemd van verschillende achtergronden. Het ging er niet zo zeer om of een politicus Republikeins of Democratisch was, Protestants of Katholiek, als hij maar voor de instelling van de drooglegging was en dit ook zou uitvoeren binnen zijn ambt.³⁷

Hoewel de grote kiesmenigte die aangestuurd werd door de ASL en de politici waarop ze moesten stemmen zelf vaak geen lid waren van de ASL, hadden zij alsnog een grote organisatie met veel medewerkers. Oprichter Russel bestuurde met een kleine klik van vertrouwelingen de ASL en maakte de plannen voor de toekomst, ze werden daarin geholpen door een grote groep adviseurs en kantoormensen. Veel van het personeel had ervaring op een ambtelijk niveau of was als pastoor of priester werkzaam geweest. Verder waren er veel mensen met ervaring in het bedrijfsleven en enkele hoge bisschoppen van verschillende christelijke kerken. Deze mensen waren naast hun verschil in religie of werk, ook van zeer verschillende leeftijdsklassen en herkomst. Deze mensen

³² Kerr, *Organized for Prohibition*, 76-80.

³³ Furbay, Harvey Graeme, 'the Anti-Saloon League', *The North American Review* 177 (1903) 434; Chalfant, 'The Anti-Saloon League-Why and What?', 279-280.

³⁴ Furbay, 'the Anti-Saloon League', 434.

³⁵ Pegram, 'The Dry Machine', 181.

³⁶ Kerr, 'Organizing for Reform', 47.

³⁷ Kerr, 'Organizing for Reform', 47.

werden daarbij een salaris betaald waar men goed van kon leven.³⁸ In de hoogste kringen waren het vrijwel uitsluitend mannen, maar de ASL kende ook duizenden vrijwilligers, waaronder ook vele vrouwen werkzaam waren, vaak vanuit hun kerkgenootschap of vanuit de WCTU.³⁹ De ASL was daarmee een multiculturele groepering die door de one-issue politiek iedereen steunde, ongeacht herkomst.⁴⁰

In 1908, 15 jaar na het oprichten van de ASL waren in Amerika inmiddels van de ongeveer 78 miljoen inwoners, 26 miljoen die in territories⁴¹ dry zijn door lokaal te stemmen. 7 miljoen die in territories dry zijn onder federaal of lokaal gezag. En 7 miljoen die onder drooglegging over de gehele staat staan en 41 miljoen die dan nog in wet-gebied leven.⁴²

Er mag wel gesteld worden dat de ASL op het punt van de hoogste nood kwam. De temperance-bewegingen waren aan populariteit aan het verliezen en de drankindustrie leefde alleen maar op. Het was uiteindelijk Russel, die als een van de enige zag dat hier een nieuwe richting in geslagen moest worden. Hij keek verder dan zijn eigen omstandigheden en herkomst en zag dat, wil je ooit de drank uit Amerika kunnen verbannen, er samen moest worden gewerkt door al die verschillende bewegingen.

De ASL bracht zo een enorme stemmersmassa op de been en zorgde dat daarbij de neuzen allemaal dezelfde kant op waren gericht, zonder de afleiding van andere politieke kwesties, die alleen maar verdeeldheid met zich meebrachten. Door de manier van werken van de ASL, als one-issueparty, en door het samenbrengen van de verdeelde kiezers, mag men wel stellen dat het hier gaat om de eerste, echter, moderne "pressure group."⁴³

³⁸ Chalfant, 'The Anti-Saloon League-Why and What?', 280-282.

³⁹ Jackson, J. C., 'The Work of the Anti-Saloon League', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 32 (1908) 12.

⁴⁰ Dit heeft zelfs tot geruchten geleid dat de ASL banden zou hebben met de Ku Klux Klan. En hoewel de KKK ook voor drooglegging was, zijn de meeste historici het erover eens dat de ASL niet actief samenwerkte met de KKK. Een voorbeeld is bekend waarbij een ASL-medewerker, die ook lid van de KKK was, deze de door hem georganiseerde bijeenkomst liet bewaken. Daar probeerde hij de gekomen menigte er van te overtuigen om ook aan te sluiten bij de KKK. Hier werd zeer fel en negatief op gereageerd en werd dan ook meteen rechtgezet door de ASL. Zie: Pegram, Thomas R., 'Hoodwinked: The Anti-Saloon League and the Ku Klux Klan in the 1920s Prohibition Enforcement', *The Journal of the Gilded Age and Progressive Era* 7 (2008) 98-91.

⁴¹ Een territory was in Amerika een gebied wat direct onder het federale gezag viel van de overheid. Dit in tegenstelling tot Amerikaanse staten, die zelf het meeste gezag handhaven over het gebied. In het geval van territories ging het meestal om land wat daarvoor was veroverd op of gekocht van andere landen die nog grond in Amerika hadden of van de inheemse Indianen.

⁴² Jackson, 'The Work of the Anti-Saloon League', 26.

⁴³ Kerr, K. Austin, 'Organizing for Reform' 37.

3. Van organisatie naar de praktijk

3.2 De Women's Christian Temperance Union

De vrouwen die zich wilden aansluiten bij de WCTU hoefden maar aan twee dingen te voldoen: de contributie betalen en de eed van de WCTU af te leggen. Die eed luidt als volgt:

"We believe in the coming of His Kingdom, whose service is perfect freedom, because His laws, written in our members as well as in nature and in grace, are perfect, converting the soul. We believe in the gospel of the Golden Rule, and that each man's habits of life should be an example safe and beneficent for every other man to follow. We believe that God created both man and woman in His own image, and therefore we believe in one standard of purity for both men and women, and in the equal right of all to hold opinions and to express the same with equal freedom. We believe in a living wage; in an eight-hour day; in courts of conciliation and arbitration; in justice as opposed to greed of gain; in "peace on earth and good-will to men." We therefore formulate, and for ourselves adopt the following pledge, asking our sisters and brothers of a common danger and a common hope, to make common cause with us, in working its reasonable and helpful precepts into the practice of everyday life. "I hereby solemnly promise, God helping me, to abstain from all distilled, fermented and malt liquors, including wine, beer and cider, and to employ all proper means to discourage the use of and traffic in the same." To confirm and enforce the rationale of this pledge we declare our purpose to educate the young; to form a better public sentiment; to reform, so far as possible, by religious, ethical and scientific means, the drinking classes; to seek the transforming power of divine grace for ourselves and all for whom we work, that they and we may willfully transcend no law of pure and wholesome living; and finally we pledge ourselves to labor and to pray that all these principles, founded upon the Gospel of Christ, may be worked out into the customs of society and the laws of the land."⁴⁴

In de eed komt duidelijk de religieuze basis van de WCTU naar voren. Het is de basis voor het verdere onderwijs voor de jongeren en de betering van de mannen als het om alcohol gaat. Daarvoor gebruikte de WCTU verschillende middelen. Allereerst zorgde de WCTU voor een enorme presentatie van zichzelf als vereniging en de standpunten waar ze voor stonden. Bij elke kerk- of dorpsaangelegenheid waren zij aanwezig om de burgers te behoeden voor de alcohol. Allereerst werden er veel lezingen, preken, pleidooien en traktaten gehouden met rationele onderbouwing van de standpunten. Maar ook parades, liederen en missen waren een belangrijk deel van de verbreiding van hun ideologie.⁴⁵

Hiervoor leidde de WCTU vaak zelf haar eigen vrouwen op in vakken die normaliter niet aan vrouwen werden gegeven in de Amerikaanse hogescholen of universiteiten. Vaak werden vrouwen nog buitengesloten op dit gebied. Een van de belangrijkste onderdelen waarin de leden les kregen was de retorica. Een nog vooral door mannen gedomineerd vak. Zij leerden daarbij niet alleen goed

⁴⁴ Stevens, Lilian M. N., 'The Work of the National Woman's Christian Temperance Union', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 32 (1908) 38-39.

⁴⁵ Soden, Dale E., 'The Woman's Christian Temperance Union in the Pacific Northwest: The Battle for Cultural Control', *The Pacific Northwest Quarterly* 94 (2003) 204.

te spreken (vaak door oefening bij WCTU bijeenkomsten), maar ook om in die toespraken de Bijbelse kant van het verhaal, de morele plicht en de vrouwelijkheid te benadrukken.⁴⁶

Bij de organisatie van de WCTU in de andere staten buiten Ohio werd altijd het model van de Nationale WCTU aangehouden, maar tegelijkertijd was er ook een grote vrijheid voor de individuele staten. De WCTU was zich er van bewust dat de boodschap overal net iets anders geformuleerd moest worden om zo overal vrouwen goed aan te kunnen spreken. De WCTU had verder meer dan 40 verschillende departementen die allemaal een verschillend aspect van de strijd tegen de alcohol en vrouwenongelijkheid nastreefden. Uit die 40 departementen mochten de staten zelf kiezen welke ze in hun lokale WCTU wilden opnemen, en dus kozen ze zelf welke doelen ze precies aandacht gaven en welke niet of minder.⁴⁷ Dit stond in lijn met de Do-Everything politiek. Bij elk departement stond een vrouwelijke specialist op dat gebied aan het hoofd die in contact stond met de andere specialisten in andere staten en op nationaal niveau.⁴⁸

Om de leden bij te houden en te informeren had de WCTU een eigen tijdschrift, de 'Union Signal.' Het was een wekelijks, 16 pagina's lang tijdschrift met een grote circulatie in alle staten en territories en zelfs ook in het buitenland. Het informeerde de abonnees en leden van nieuwe vooruitgangen op het gebied van de strijd tegen alcohol, ontwikkelingen binnen de organisatie en nieuwe methoden en manieren om in te zetten in de strijd. Daarnaast was er ook nog de 'Crusader Monthly', een maandelijks, 16 pagina's lang tijdschrift speciaal gericht op de jongeren (zowel meisjes als jongens) van de Loyal Temperance League (LTL). De LTL probeerde de kinderen op vroege leeftijd te behoeden voor alcohol en hen zo goed mogelijk te vormen voor de toekomst, opdat ze een voorbeeld voor alle anderen zouden zijn. De kinderen van de LTL waren vaak aanwezig bij parades en toespraken van de WCTU om de beeldvorming te versterken.⁴⁹

Zoals in het vorige hoofdstuk al genoemd waren de leden van de WCTU vaak niet de vrouwen die zelf de negatieve gevolgen van de alcohol hadden moeten ondervinden. Zij wilden zich vooral inzetten voor de vrouwen die dit wel moesten doorstaan, de vrouwen van de lagere sociale klasse, vrouwen van arbeiders, houthakkers, vissers en boeren. In deze beroepsklassen kwam overmatig drankgebruik het meeste voor en zorgde het dus voor de meeste problemen. Daarnaast was de grote opkomst van Ierse en Duitse immigranten ook een hekelpunt. Deze Europeanen kenden een veel meer geaccepteerde drinkcultuur dan dat die bestond in Amerika. Omdat deze immigranten zich vooral in de steden vestigden waren de saloons daar veel minder snel te verslaan en het sentiment voor de ideeën van de WCTU veel lager. In de retoriek van de WCTU kwam dan ook vaak de arbeider of de immigrant als de dronkaard naar voren. Daarbij gebruikte de WCTU vaak materiaal waarin de arbeider of de immigrant in een kort verhaaltje met het alcoholprobleem geconfronteerd werd. Meestal vond er dan een redenering plaats die duidelijk maakte dat als hij niet zou drinken, hij alsnog

⁴⁶ Mattingly, Carol, 'Woman-Tempered Rhetoric: Public Presentation and the WCTU', *Rhetoric Review* 14 (1995) 48-51.

⁴⁷ Voorbeelden van enkele departementen zijn: Werk onder Buitenlanders, Gezondheid en Erfelijkheid, Medische Onthouding, Wetenschappelijke Onthoudingsinstructies, Zondags-schoolwerk, Onthoudingsliteratuur, Pers, Werk bij Spoorwegwerkers, Soldaten, Zeemannen, Houthakkers, etc. Zie: Kuhl, Mary E. e.a., 'Organization and Accomplishments of the Woman's Christian Temperance Union in Illinois, Massachusetts, New York, North Dakota, Ohio and Virginia', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 32 (1908) 45-46.

⁴⁸ Kuhl, 'Organization and Accomplishments of the Woman's Christian Temperance Union', 49-52.

⁴⁹ Stevens, 'The Work of the National Woman's Christian Temperance Union', 41-42.

zijn rekeningen kon betalen en dit beter zou zijn voor de sociale en economische omstandigheden en zijn gezin.⁵⁰

De WCTU maakte in mindere mate gebruik van politieke machtsmiddelen. Dit kwam enerzijds omdat vrouwen geen stemrecht hadden en daarmee geen plaats hadden in de Amerikaanse politiek. Anderzijds was dit omdat zij de nadruk legden op het onderwijzen in de negatieve gevolgen van alcohol, zodat de mannen er zelf een christelijk-moreler leven op na gingen houden zonder te drinken. Bovendien kwam met de opkomst van de ASL er een grote, politieke steun bij. De WCTU werkte vaak samen met de ASL om 'local option' wetten door te voeren. Vaak gebruikte de WCTU allerlei sociale pressiemiddelen om de aandacht voor het onderwerp te vergroten. Zo verzamelden ze vaak petitieën en handtekeningen, vaak ook van de World WCTU, het internationale orgaan van de WCTU.⁵¹ Er werd voor gezorgd dat alle personen die van pas zouden kunnen komen bij het doorvoeren van zulke voorstellen aangesproken werden via telegrammen, brieven en dergelijke. In een gebied waar ze een wet wilden doorvoeren zorgden ze er zo op alle manieren mogelijk voor dat het sentiment er ook zou zijn.⁵²

Het alcoholprobleem voor de WCTU was duidelijk een deur naar alle andere sociale problemen in Amerika, vooral over vrouwenongelijkheid. Alcohol lag namelijk aan de basis van alle immoraliteit die dit veroorzaakte. Naast dat de alcohol verslavend was, zorgde het voor een verval van de man die daarmee ook zijn omgeving mee sleurde. Het was daarom aan de vrouw om zich geroepen te voelen om de strijd aan te gaan en de religieuze moraliteit te verdedigen. Hiermee spraken de vrouwen zich ook uit tegen de mannelijke cultuur die voor de scheve verhoudingen tussen de seksen en de 'Double Standard' zorgde. De Double Standard hield in dat de vrouw op een ongelijke basis werd beoordeeld. In gelijke situaties zou een man anders worden bekeken dan een vrouw, alleen op basis van geslacht. Er moest dus een nieuwe moraal komen voor de verhoudingen tussen man en vrouw.⁵³

Voor de WCTU hingen deze problemen allemaal samen met de alcoholkwestie. Het was allemaal terug te leiden op de saloon en het daarmee samenhangende moreel falen van het individu. Zolang mannen in de waan van de alcohol en de saloon bleven, zou het sociale leven (en daarmee ook de economische, sociale en politieke ontwikkeling) er niet op vooruit gaan. De vrouwen van de WCTU erkenden dit probleem en zagen het onderwijs als het beste en laatste redmiddel. Zij geloofden, door religie, in de eigenbeschikking van het individu en dus in zijn kracht om een bekering naar een onthoudingslevensstijl mogelijk te maken. Daarvoor moesten zij echter zo goed mogelijk worden voorgelicht en moesten de negatieve kanten van alcohol kenbaar worden gemaakt.

Dit zorgde voor een verbreding van de stroming, om zo veel mogelijk vrouwen tegelijk aan te spreken. Met de Do-Everything politiek werd het alcoholprobleem breed getrokken en voelden meer vrouwen zich aangesproken om zich bij de WCTU aan te sluiten. Met de religieuze motivatie op de achtergrond konden deze vrouwen zich al snel in grote getale inzetten om een langdurig sentiment

⁵⁰ Gusfield, Joseph R., 'Social Structure and Moral Reform: A Study of the Woman's Christian Temperance Union', *American Journal of Sociology* 61 (Chicago 1955) 225-226.

⁵¹ Stevens, 'The Work of the National Woman's Christian Temperance Union', 41.

⁵² Kuhl, 'Organization and Accomplishments of the Woman's Christian Temperance Union', 53.

⁵³ Tyrell, Ian, 'Temperance, Feminism, And The WCTU: New Interpretations And New Directions', *Australasian Journal of American Studies* 5 (z.p. 1986) 31. ; Epstein, Barbara Leslie, *The Politics of Domesticity : Women, Evangelism, and Temperance in Nineteenth-century America* (Middletown 1981) 115,128-129.

te creëren, via morele overtuigingskracht, om de alcohol af te zweren.⁵⁴ Dit betekende dat de WCTU zich inzette voor een breed publiek, voor meerdere doelen gerelateerd aan de alcoholkwestie, en dit deed om het volk te onderwijzen en hen op individuele basis te willen beteren. Dit zou de sociale, politiek en economische ontwikkeling van de bevolking van Amerika ten goede zou komen.

De WCTU had daarmee een brede basis waarop ze jaren vooruit kon. Het had de vrouwen aan zich gebonden maar deze tegelijkertijd alle vrijheid gegeven om op hun eigen manieren hun eigen doelen na te streven binnen het kader van de WCTU. Met de intreding van de Drooglegging bleef de WCTU dan ook nog lang actief om de bevolking te informeren over de problemen van alcohol. Maar ook na de herroeping van de Drooglegging bleef de WCTU actief. Hoewel de alcoholkwestie niet meer aangesproken kon worden, bleef de WCTU zich inzetten voor de rechten van vrouwen.

⁵⁴ Soden, 'The Woman's Christian Temperance Union in the Pacific Northwest', 200-204.

3.2 De Anti-Saloon League

In het vorige hoofdstuk is omschreven hoe de ASL werd opgericht, hoe het in elkaar zat, en hoe ze omging met leden en hun achtergronden. Maar hoe werkte de ASL precies? Hoe zat de organisatie in elkaar? En het voornaamste: hoe bracht de ASL zijn boodschap naar buiten?

Hoewel de ASL in 1893 in Ohio is opgericht, kreeg het al snel zijn hoofdkantoor in Washington D.C. in 1895. Daarbij was de nationale ASL gebaseerd op het model zoals dat in Ohio was gestart. Elke staat had daarbij een eigen 'superintendent', een voorzitter van de ASL in die staat, die allemaal hun opdrachten kregen van de nationale superintendent van de ASL, vanaf haar oprichting tot 1903 was dat Howard H. Russel.⁵⁵ Daarbij had Russel de ASL opgedeeld in vier departementen die elk facet van de organisatie zouden moeten overzien. Dit waren de departementen Agitatie, Wetgeving, Rechtshandhaving en Financiën.

Het Agitatie-departement zorgde voor de nationale productie en verspreiding van het propagandamateriaal (posters, affiches, folders e.d.) en het educatieve materiaal. Dit werd uitgedeeld in bijeenkomsten, kerken en klassen waarin de ASL de mensen onderrichtte over de gevaren van alcohol en hoe de ASL daar tegen streed. Het Wetgeving-departement zorgde ervoor dat er duidelijke en effectieve wetsontwerpen werden geschreven die lokaal of nationaal konden worden ingezet. Verder hield het de politieke tegenstanders in de gaten en zorgde het ervoor dat de kwestie 'alcohol' in de regeringen van de staten actief bleef. Het Rechtshandhaving-departement zorgde voor een inbreng op lokaal en nationaal niveau van informatie en expertise in het onderhouden en navolgen van de ingevoerde drooglegging-wetten. Het ondersteunde daarbij de lokale en de nationale handhavers. Het Financiën-departement was ervoor om zo veel mogelijk fondsen te werven en sponsors bereid te vinden om de ASL de steunen.⁵⁶

De ASL heeft hierbij altijd een zeer pragmatische, praktische aanpak gehad. Zoals in het vorige hoofdstuk is vermeld wilde het iedereen betrokken krijgen voor het uitbannen van de saloon en de alcohol industrie, ongeacht zijn achtergrond. De pragmatische en praktische keuzes stonden dan ook altijd boven de moraal.⁵⁷ Het was daarom ook geen politieke partij zoals wij die nu kennen. Het heeft geen verkiezingen binnen de partij, alles en iedereen wordt aangewezen en bedacht door de nationale superintendent en zijn medewerkers en adviseurs. Het was daarmee een echte top-down constructie - een bureaucratisch apparaat.⁵⁸

Voor de grootst mogelijke verspreiding van zijn ideeën en daarmee het verwerven van nieuwe leden of aanhangers gebruikte de ASL een enorme reclame-machine. De ASL had zijn eigen drukpers die dagelijks materiaal uitprintte, in meer dan tien talen om zo ook alle migranten in de opkomende grote steden aan te kunnen spreken.⁵⁹ Zo had de ASL ook zijn eigen blad; the American Issue, uitgegeven vanuit de ASL in Ohio. Deze krant werd op regelmatige basis uitgegeven, en

⁵⁵ Chalfant, Harry M., 'The Anti-Saloon League-Why and What?', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 109 (1923) 279.

⁵⁶ Kerr, K. Austin, 'Organizing for Reform: The Anti-Saloon League and Innovation in Politics', *American Quarterly* 32 (1980) 47.

⁵⁷ Furbay, Harvey Graeme, 'the Anti-Saloon League', *The North American Review* 177 (1903) 435.

⁵⁸ Kerr, K. Austin, *Organized for Prohibition: a New History of the Anti-Saloon League* (Londen 1985) 80-81.

⁵⁹ Chalfant, 'The Anti-Saloon League-Why and What?' 283. ; Kerr, K. Austin, *Organized for Prohibition*, 45.

eenieder die de ASL financieel steunde kreeg deze thuisgestuurd. In het blad werd nogmaals uitgelegd wat de kwade kanten van de alcohol waren en hoe de ASL streed om dit kwaad uit Amerika te verbannen. Vanaf 1908 kregen de afzonderlijke staten twee tot vier pagina's in de krant, die zelf twaalf tot veertien pagina's telde. Hiermee werd de lokale binding met de ASL vergroot.⁶⁰

Voor de ASL ging de politieke wetgeving voor drooglegging en de wetenschappelijke onderbouwing daarvan hand in hand. In de bijeenkomsten en het propagandamateriaal werd vooral de nadruk gelegd op de effecten van alcohol op het lichaam en de mens. Zo werd er het verlies van bewustzijn (gedeeltelijk of volledig), het verlies van motorische functies, van de mogelijkheid om helder na te denken en opdrachten uit te voeren en meer genoemd. Daaruit volgend kwam dan uiteraard ook nog het mentale of fysieke misbruik of geweld wat vaak volgde na veel drinken. Dokters die samen werkten met de ASL benadrukten dan ook dat alcohol alleen maar negatieve effecten had en dat de positieve effecten die het opleverde (zoals een euforie-gevoel) alleen maar tijdelijk was en niet in verhouding stond met de schade die het opleverde.⁶¹

Die educatie en bewustwording was belangrijk omdat de wetten niet altijd even goed werden nageleefd of gehandhaafd werden. Er was dan ook vaker frustratie binnen de ASL over het 'succes' dat het behaalde. Als de ASL de mensen ook bewust kon krijgen van het gevaar van de saloon en de alcohol dan zou het succes veel groter zijn.⁶²

Zoals aan het begin duidelijk gemaakt, richtte de ASL zich nadrukkelijk op de saloon, en niet zozeer op de drankindustrie of de individuele brouwers. Dit komt ten eerste omdat de drankindustrie geen geheel was. Het had geen overkoepelend orgaan⁶³ en de brouwers waren niet eensgezind genoeg om zich tegen de ASL te verzetten. Het tweede, en meest belangrijke punt, is omdat de saloon al het slechte van de alcohol representeerde voor de ASL. Door de saloon als vijand te pakken, konden ze in een woord duidelijk maken waar zij tegen waren. Zij deden dit op drie manieren, op het niveau van de economie, op het niveau van de criminaliteit en op een persoonlijk niveau.

Ten eerste vond de ASL dat de saloon een belemmering vormde vanuit een economisch standpunt. Hiermee gingen ze ook meteen in op de belangrijkste argumenten die de drank industrie en de Saloonhouders leverden over de voordelen van de saloon in een dorp of stad. Zij benadrukten namelijk dat de saloon de gemeenschap veel geld opleverde, vooral omdat zij veel licentievergoedingen moesten betalen. De ASL zette daar echter de kosten voor criminaliteit, armoede en ziekte die rechtstreeks toe te schrijven waren aan de saloon tegenover. Zo zou St. Louis in Missouri in 1913 \$177,000 ontvangen aan licentievergoedingen van saloons maar tegelijkertijd

⁶⁰ Pegram, Thomas R., 'Temperance and Regional Political Culture: The Anti-Saloon League in Maryland and the South, 1907-1915', *The Journal of Southern History* 63 (1997) 62-63.

⁶¹ Bevan, Arthur Dean, *Alcohol and Prohibition from the standpoint of Modern Scientific Medicine* (Westville 1928) 3-13.

⁶² Hierdoor werd dan ook wel eens de link met de Ku Klux Klan gelegd. Zij stonden ook voor drooglegging, maar zouden dit ook met alle mogelijke middelen verdedigen, iets wat de ASL niet kon en niet wilde. Zie: Pegram, Thomas R., 'Hoodwinked: The Anti-Saloon League and the KU Klux Klan in the 1920s Prohibition Enforcement', *The Journal of the Gilded Age and Progressive Era* 7 (2008) 100-103.

⁶³ Behalve in de strijd tegen de ASL, die het langzaam begon te verliezen vanaf 1900, hoewel de productie en consumptie van bieren gestaag steeg (vooral door de groei van migrantenstromen). In die strijd verenigden brouwers zich vaak per drank om zo een tegenargument te laten horen tegenover de propaganda van de ASL. Dit was echter allemaal op zeer informele en losse organisatorische basis, vooral omdat de producenten geen enorme verliezen leden. Zie: Kerr, K. Austin, *Organized for Prohibition*, 24-31.

\$1,500,000 aan netto schuldenlast hebben, die volgens de ASL toe te schrijven was aan het bestaan van de saloon in die stad.⁶⁴ Verder zou een gebied wat dry werd veel meer investeringen krijgen van grote bedrijven, waardoor de economie sneller en beter zou groeien en het dus meer zou opleveren dan het in stand houden van de saloons.⁶⁵

Ten tweede zou een uitbanning van de saloon zorgen voor een uitroeiing van niet-gewenste, onzedelijke gevolgen van alcohol, zoals het bezoeken van bordelen, geweld, goddeloosheid en ruwe manieren. Dit waren allemaal kenmerken die ook aan de saloon werden toegeschreven en dus gelijk werden aangesproken door de ASL op het moment dat zij de saloon als hun vijand bestempelen. In 1903 werd daarbij al opgemerkt dat de criminaliteit in de grote steden werd beïnvloedt door het wel of niet hebben van saloons in de stad. Het verschil tussen de dertien grootste steden met saloons en de dertien grootste steden zonder saloons is dat er in dat jaar per duizend inwoners 37 in de steden zonder saloons werden opgepakt en 56 in de steden met saloons.⁶⁶

Ten derde, en dit is van zeer groot belang geweest voor het slagen van de ASL in het bijeenkrijgen van gewilligde stemmers en leden, was het persoonlijk niveau. Door de saloon aan te merken als de vijand, en het daarmee als symbool voor de drankindustrie te maken en te linken aan alle nadelige gevolgen van alcohol, leidde men de aandacht af van de persoonlijke drinker. De ASL was hiermee de eerste temperance-beweging die niet de drinker op zijn morele tekortkomingen als een mens aansprak. In plaats van de schuld bij de persoon te leggen, waarvoor een oplossing binnen die persoon zelf zou moeten worden gezocht (meestal door God), werd een instituut los van de persoon als de vijand aangemerkt. Door de schuld ergens anders te leggen verkreeg de ASL eerder de sympathie van de burgers en het respect van de politici.⁶⁷

De beste manier om (lokaal) te beginnen was voor de ASL het gebruik maken van de zogenoemde 'local option law.' Local option law was een lokale manier om controversiële kwesties door een gemeente of county zelf op te laten lossen door middel van een volksstemming. Deze manier van besluitvorming was vooral in het begin van de twintigste eeuw veel in trek, met name over de alcoholkwestie. Het zorgde ook voor veel aanhang voor de ASL omdat zij deze manier presenteerde als 'zelfbestuur' en dus de dorpen en counties zelf het besluit lieten maken. Daarbij zocht de ASL natuurlijk wel uit op welke dry-kandidaat gestemd zou moeten worden. Wanneer de ASL zich steeds meer nationaal ging richten en zich ging opmaken voor een landelijke drooglegging kwam dit zelfbestuur-argument in het geding. De ASL vertaalde dit echter naar het landelijke niveau. De Amerikaanse burgers die in 1913 in dry-gebied leefden begonnen langzaam een meerderheid te vormen tegenover de mensen die in wet-gebied leefden. Het zou dus niet eerlijk zijn geweest als een minderheid (de Wets) zouden mogen beslissen over de meerderheid (de Drys). Dit was een typisch voorbeeld van Amerikaanse retoriek over beslissingsrecht. De local option law, door populaire stem zelfbestuur hebben, werd dus zo naar een landelijk niveau vertaald.⁶⁸

De ASL heeft dus in zijn werk de drankindustrie, gepersonifieerd door de saloon aangevallen en daarmee de thuisdrinker en zijn morele tekortkomingen met rust gelaten. Ook vroeg de ASL geen

⁶⁴ Pegram, Thomas R., 'The Dry Machine: The Formation of the Anti-Saloon League of Illinois', *Illinois Historical Journal* 83 (1990) 184.

⁶⁵ Furbay, Harvey Graeme, 'The Anti-Saloon League', *The North American Review* 177 (1903) 437.

⁶⁶ Furbay, 'The Anti-Saloon League', 438.

⁶⁷ Pegram, Thomas R., 'The Dry Machine', 176-177.

⁶⁸ Kerr, K. Austin, *Organized for Prohibition*, 140-141.

verdere totaal-onthouding belofte van zijn aanhang.⁶⁹ De wet was daarbij het belangrijkste strijdmiddel en zou gebruikt moeten worden om iedere staat alcoholvrij te krijgen. Het bewegen van de aanhangers in de richting van dry-politici, uitgezocht door de ASL, was de belangrijkste taak. Verdere achtergrond of persoonlijke voorkeuren waren daarbij van ondergeschikt belang. Het was gericht op het uitbannen van de saloon en daarmee de drankhandel, en niets meer.⁷⁰

Doordat ze dus de alcoholkwestie, en hun oplossingen daarvoor frameden als een strikte, one-issue kwestie konden veel mensen zich vinden in de ASL. Ook wilden ze zich niet in andere temperance-kwesties mengen, alleen maar om de al overtuigde stemmers niet te verliezen. Daar is ook het grote succes aan te danken. Het was echter ook waarom de ASL geen verdere invloed kon uitoefenen en bij het intreden van de Drooglegging al snel zijn macht begon te verliezen. Door die brede opvatting kon de ASL veel mensen tegelijkertijd aanspreken en bewegen, maar kon het ze niet vasthouden.

⁶⁹ Blocker, Jack, S., *American Temperance Movements: Cycles of Reform* (Boston 1989) 104-106.

⁷⁰ Odegard, Peter, H., *Pressure Politics: The Story of the Anti-Saloon League* (New York 1928) 17-19.

4. Conclusie

De eeuwwisseling rond 1900 heeft vele veranderingen met zich meegebracht. Het was de breuk van de oude Victoriaanse tijd naar de nieuwe, moderne twintigste en eenentwintigste eeuw. Vrouwen kregen steeds meer rechten, er was wetenschappelijke vooruitgang en nog veel meer verbeteringen. Zulke veranderingen zijn niet vanzelf tot stand gekomen. Altijd heeft er een persoon of een groep mensen achter gestaan. Zo ook achter de strijd tegen de alcohol. Vrouwen en mannen hebben hard gestreden om de alcohol uit te bannen en een beter Amerika te creëren.

Die vrouwen en mannen heb ik in de vorige hoofdstukken geprobeerde te definiëren. De Women's Christian Temperance Union was een vereniging die voortkwam uit de ontevredenheid van vrouwen over alcohol en saloons. Daarbij profileerden ze zich als een vereniging voor, van, en door vrouwen. De alcohol lag voor hen aan de basis van het moreel tekortkomen van de maatschappij en vooral de man, die door alcohol verleid werd. Om dit te bestrijden moest Amerika beter onderricht worden over alcohol, voornamelijk door een religieus-moreel perspectief. Een beter, moreel, mannelijk Amerika zou ook beter zijn voor de vrouw en haar bescherming van het gezin. Zij kozen dus voor een zeer brede aanpak wat zowel zorgde voor een grote aanhang en een brede inzetbaarheid, maar misschien niet voor een echte, succesvolle campagne.

De mannen van de Anti-Saloon League zagen het probleem in de temperance-bewegingen toentertijd als een organisatorisch probleem en gebruikten de nieuwe technieken uit de bedrijfssector om een succesvol orgaan op te richten wat zich bezig hield met drooglegging. In plaats van te concentreren op de achtergronden of religie, wilde de ASL alleen maar ervoor zorgen dat in elke county, staat en uiteindelijk Amerika alcohol in de ban werd gedaan. In plaats van de nadruk te leggen op de moraliteit of de christelijke waarden, wisten zij kiezers bijeen te brengen die voor drooglegging waren en deze allemaal op dezelfde kandidaat te laten stemmen. Dit bracht de ASL enorm veel succes, maar zorgde er tegelijkertijd voor dat het geen bindende factor naar de kiezers had. Haar weigering om elk ander sociaal probleem aan te kaarten zorgde voor een afhankelijkheid van het slagen van de Drooglegging.

Hiermee komt een duidelijk beeld van vernieuwing rond de eeuwwisseling naar voren. In de WCTU en de ASL zien we die verandering plaatsvinden. De WCTU stond voor de oude, victoriaanse, christelijke normen en waarden en geloofde nog heilig in de kracht van overtuiging en redelijkheid en hoopt door een sentiment te creëren Amerika te helpen. De ASL zag echter de verandering in het politieke landschap en hoopte door het creëren van een orgaan wat de al bestaande consensus kon verenigen de politiek zo te bespelen dat het ook daadwerkelijk kon winnen. Kortom speelde de WCTU in op de mensen om zich te mobiliseren om een sentiment op te bouwen en wilde de ASL de mensen mobiliseren om actie te ondernemen.

Afhankelijk daarvan hebben zij het probleem op verschillende manieren geschetst en aangepakt. De WCTU op een christelijk-morele manier en de ASL op een politiek-pragmatische manier. De ASL kon daarmee op een groot enthousiasme rekenen, gezien het feit dat zij echte, wettelijke vooruitgang boekten. Maar doordat zij zich alleen hebben willen richten op de drooglegging hebben zij deze kiesmenigte niet aan zich kunnen binden. Zodra de Drooglegging was

ingesteld, en al helemaal toen deze weer werd herzien, verloor de ASL vrij direct alle steun. Het is geen organisatie geweest die voor een idee bijeen was, maar om een doel te behalen. Sinds de afschaffing van de Drooglegging in 1932 is de ASL blijven bestaan in verschillende organisaties die zich inzetten voor een voorlichting tegen alcohol en tabak. Maar deze hebben een minieme invloed gehad binnen de bevolking sindsdien. Er mag gesteld worden dat het einde van de Drooglegging ook het einde van de ASL betekende, ondanks haar grote successen.

De Women's Christian Temperance Union heeft altijd ingespeeld op voorlichting vanuit een religieus-morele hoek. Door zich daarbij te richten op de sociale problemen en onderdrukking van de vrouw kon de WCTU rekenen op veel aanhang en ondersteuning. Door haar doelen kon het de vrouwen ook aan de organisatie binden. Zij voelden zich echt een deel van de organisatie die streefde naar vooruitgang. Zij werden samengebonden door een gemeenschappelijk doel. En door het feit dat het niet alleen drooglegging maar ook andere problemen wilde aanpakken, kon het zich makkelijk aanpassen toen de Drooglegging mislukte. Ook anno 2014 bestaat de WCTU nog, al is het maar een schaduw van zijn vroegere zelf. Ze prediken nog steeds een moreel onthoudingsleven voor degenen die willen luisteren. De brede aanpak van de WCTU heeft hen geholpen zich aan te passen aan de veranderingen in hun tijd en zo een blijvende factor te zijn als het aankomt op sociale kwesties.

De twee organisaties laten duidelijk zien dat de eeuwwisseling ook veranderingen met zich meebracht op het politieke en sociale niveau. Met de WCTU en de ASL is te zien hoe, voor het eerst, er nieuwe methoden worden gebruikt om de doelen te halen. De WCTU staat voor de oude, en de ASL voor de nieuwe politieke methoden. De ASL geldt dan ook (zeker in Amerika) als de eerste one-issuepartij. Voor het eerst werd op zo'n grote schaal nieuwe, pragmatische methoden gebruikt om de mensen te laten stemmen voor drooglegging. Maar hoe succesvol de nieuwe methoden ook zijn, de WCTU wist met sentiment de mensen nog steeds aan zich te binden en overleefde daarmee de ASL.

5. Literatuurlijst

- Bevan, Arthur Dean, Alcohol and Prohibition from the standpoint of Modern Scientific Medicine (Westville 1928).
- Blocker, Jack, S., American Temperance Movements: Cycles of Reform (Boston 1989).
- Chalfant, Harry M., 'The Anti-Saloon League-Why and What?', Annals of the American Academy of Political and Social Science 109 (1923).
- Clark, Norman H., Deliver us from Evil: an Interpretation of American Prohibition (New York, 1976).
- Epstein, Barbara Leslie, The Politics of Domesticity : Women, Evangelism, and Temperance in Nineteenth-century America (Middletown 1981).
- Furbay, Harvey Graeme, 'the Anti-Saloon League', The North American Review 177 (1903).
- Gusfield, Joseph R., 'Social Structure and Moral Reform: A Study of the Woman's Christian Temperance Union', American Journal of Sociology 61 (Chicago 1955).
- Gusfield, Joseph R., Symbolic Crusade : Status Politics and the American Temperance Movement (Urbana 1972).
- Jackson, J. C., 'the Work of the Anti-Saloon League', Annals of the American Academy of Political and Social Science 32 (1908).
- Kerr, K. Austin, Organized for Prohibition: a New History of the Anti-Saloon League (Londen 1985).
- Kerr, K. Austin, 'Organizing for Reform: The Anti-Saloon League and Innovation in Politics', American Quarterly 32 (1980).
- Kuhl, Mary E. e.a., 'Organization and Accomplishments of the Woman's Christian Temperance Union in Illinois, Massachusetts, New York, North Dakota, Ohio and Virginia', Annals of the American Academy of Political and Social Science 32 (1908).
- Lander, D., Woman's Christian Temperance Union, in: G. Anderson, K. Herr, Encyclopedia of Activism and Social Justice (SAGE 2007).
- Lantzer, Jason S., 'the Origin of Indiana's Dry Leader: The Reverend Edward S. Shumaker and Midwestern Dry Culture', The Journal of the Gilded Age and Progressive Era 6 (2007).
- Matthews, Mary Beth, "'To Educate, Agitate, and Legislate": Baptists, Methodists, and the Anti-Saloon League of Virginia, 1901-1910', The Virginia Magazine of History and Biography 117 (2009).
- Mattingly, Carol, 'Woman-Tempered Rhetoric: Public Presentation and the WCTU', Rhetoric Review 14 (1995).
- Odegard, Peter, H., Pressure Politics: The Story of the Anti-Saloon League (New York 1928).

Opdycke-Lamme, Margot, 'The Public Sentiment Building Society: The Anti-Saloon League of America, 1895-1910', *Journalism History* 29 (z.p. 2003).

Pease, Julia, *Historiography: Anti Saloon League* (z.p. 2009).

Pegram, Thomas R., 'Hoodwinked: The Anti-Saloon League and the KU Klux Klan in the 1920s Prohibition Enforcement', *The Journal of the Gilded Age and Progressive Era* 7 (2008).

Pegram, Thomas R., 'Temperance and Regional Political Culture: The Anti-Saloon League in Maryland and the South, 1907-1915', *the Journal of Southern History* 63 (1997).

Pegram, Thomas R., 'The Dry Machine: The Formation of the Anti-Saloon League of Illinois', *Illinois Historical Journal* 83 (1990).

Soden, Dale E., 'The Woman's Christian Temperance Union in the Pacific Northwest: The Battle for Cultural Control', *The Pacific Northwest Quarterly* 94 (2003).

Stevens, Lillian M. N., 'The Work of the National Woman's Christian Temperance Union', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 32 (1908).

Tyrell, Ian, *Reforming the World: The Creation of America's Moral Empire* (Princeton 2010).

Tyrell, Ian, 'Temperance, Feminism, And The WCTU: New Interpretations And New Directions', *Australasian Journal of American Studies* 5 (z.p. 1986).

Tyrell, Ian R., *Woman's World/Woman's Empire: The Woman's Christian Temperance Union in International Perspective, 1880-1930* (Chapel Hill 1991).

Rosenzweig, Roy, e.a., *Who Built America? Working People and the Nation's History: Volume Two: Since 1877* (Boston 2007).

Overige bronnen

Ian Tyrell, *Prohibition: Historiography*

http://www.anzasa.arts.usyd.edu.au/ahas/prohibition_historiography.html (eerste keer geraadpleegd: 15-03-'14).

Afbeelding op het voorblad: Cartooneske afbeelding van de ASL en de WCTU die samenwerken tegen de bierbrouwers op Hawaii. Uit: *Hawaiian Gazette*, 23 Mei 1902.

<http://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn83025121/1902-05-23/ed-1/seq-1/> (eerste keer geraadpleegd 28-05-'14).